

SAMOSTANI

1230- Eberhard dal iz Brež na Ptuj prepeljati dominikance. Soustanovitelji samostana so bili gospodje Ptujski, nadškofovi ministeriali. V Veliki Nedelji so naselili križevnike (menihi nemškega viteškega reda). Poleg teh dveh novih meniških redov, štejemo še minorite (frančiškane), avguštince, ivanovce (malteški viteški red), klarise, dominikanke ... Njihova uveljavitev je povezana z razmahom mest, kjer so nastajale njihove postojanke. Večinoma so se ukvarjali z dušnopastirsko dejavnostjo in si za ideal izbrali uboštvo (= pridigarski, beraški redovi). Na ta način so se ločevali od starejših redov (benediktinci, cistercijani, kartuzijani). Prvi samostani v okviru dan. Slovenije so nastali v 12. st. Pomembnejši samostani zunaj slovanskega prostora: na otoku Auua na Chiemskem jezeru, sv. Petra v Salzburgu (S tem samostanom od 17 karantanskih misijonarjev zvezanih več kot 2/3 – njihova imena so zapisana v samostanski bratovščinski knjigi in omenjana pri maši.), v Innichenu (769 ustanovil Tasilo), v Molzbichlu pri Spittalu (Tasilo po 772), v Štivanu pri Devinu, V od črte Videm-Oglej naj bi bili 3 zgodnjekrščanske ustanove, po 4 bizantinskega in langobardskega izvora, samostanska celica v Landarju pa langobardska ali karolinška ustanova, konec 11. st. benediktinska samostana v Rožacu in Možacu, 8 istega reda (2 ženska in 6 moških) pa še na karantansko-koroškem področju (St. Georgen am See, Krka; Osoje, Admont, Millstatt, Št. Pavel, St. Lambrecht, Arnoldstein).

Prvi samostan na ozemlju dan. Slovenije, je bil cistercijanski v Stični – 1136- ustanovna listina od oglejskega patriarha Peregrina. Ta samostan je najstarejši in najpomembnejši v SLO, postal je gosp., kult. in versko središče širšega prostora. V samostanskem skriptoriju nastalo največ kodeksov pri nas. V 1/2 15. st. tam zapisanih več verskih besedil v sln. Peregrin pa je bil tudi ustanovitelj benediktinskega samostana v Gornjem gradu (1140) – 1461 inkorporiran v ljubljansko škofijo, 1473 dokončno razpuščen. 1164 – Otokar III. Traungauc ustanovil kartuzijski samostan Žiče, ki so vrhunec dosegle na prelomu 14. v 15. st., v času cerkvene shizme. Od 12.-15. st. so nastali še štiri kartuzijski samostani (Jurklošter – ustanovil krški škof Henrik, Bistra na Kranjskem – ustanovil Ulrik Spanheimski sredi 13. st., Pleterje – v 15.st. ustanovil Herman II. Celjski), v Kostanjevici ob Krki pa stoji cistercijanski samostan iz 1234, ki ga je ustanovil Bernhard Spanheimski.

V 12. st. je na našem ozemlju stalo 5 samostanov 4 redov, v 13. st. pa 21 samostanov 8 redov – širjenje redov (dominikanci na Ptuju, 3 samostani dominikank – 1238 Velesovo, pred 1245 Studenice, 1251 Marenberg, 6 minoritskih samostanov – 1225 Gorica, ok. 1260 KP, 1242 LJ, pred 1250 CE, po 1250 Ptuj, ok. 1250 MB).

Število samostanov je raslo vse do krize in preloma v 15./16. st., ko je več samostanov propadlo ali spremenilo svoj namen.

Samostani (pa tudi škofijske rezidence, knežji dvori in univerze) so bili najpomembnejši nosilci/centri kult. življenja – njihovo pozno nastajanje pomeni zavoro razmaha kulture. Vsak samostan je imel svojo knjižnico; mreža le-teh je v 12. st. prepredla vso Evropo (jezik knjig je latinščina). Na Slovenskem je imela največjo zbirko spisov biblioteka kartuzije v Žičah (prek 2000knjig iz vseh ved – tako Paolo Santonino). Stiški samostan je kmalu po sredi 12. st. imel lastnega bibliotekarja – za časa opata Folklanda obogatitev biblioteke-bil je ljubitelj knjig. Ustvaril je pisarsko delavnico, v kateri je delovalo 11 pisarjev, 9 iluminatorjev, 7 pergaminarjev in knjigovez. Stiški skriptorij je ustvaril najpomembnejši korpus srednjeveških rkp. v prostoru da. Slovenije. Po kodeksih je šlo v največji meri za prepise starejših besedil, avtorskih del je bilo malo – avtorji pa so bili vsi tujci. Največ jih je nastalo v kartuzijah; npr. v Jurkloštru: menih Sigfrid – avtor rimane pesmi o Leopoldu VI. Babenberžanu,

Mihael iz Prage; Nikolaj Kempf iz Strassbourga; v Žičah: Filip v 14. st. prepesnil v nemščino nad 10000 verzov epa o Marijinem življenju. Literarno sled sta zapustila tudi prior kartuzijanskega reda Štefan Macone iz Siene in vetrinjski opat Janez s historiografskim delom Knjiga resničnih zgodb. Iz 15. st. pa je ohranjena nemška Kronika grofov Celjskih, domnevno delo minorita iz Celja.